

SÜNNET'İN ANLAMINA DAİR BİR AÇIKLAMA*

Sünnet'in Kaynağının Rasûlullah Olduğunu İleri Sürenlere Reddiye**

Hâdî ile'l-Hak Yahya b. Hüseyin (ö. 298/910)

Çev: Dr. Kadir DEMİRCİ***

Çevirenin Önsözü

Yahya b. Hüseyin (ö. 298/910), Zeydiyye mezhebini sistematik hale getiren ve Yemen'de Zeydî devletini kuran Zeydî bir imamdır. Onun ictihadlarını takip edenler, *Hâdeviyye* diye bilinen bir fikhî ekolün oluşmasını sağlamış ve etkisini günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Siyâsî mücadelelerle dolu hayatı sebebiyle, çok fazla eser ortaya koyamamasına rağmen, Yahya b. Hüseyin'in günümüze ulaşan eserleri, ilk dönem Zeydî fikir ve görüşleri yansıtması bakımından önemlidir. Yahya'nın fikh alanında iki eseri vardır: Biri, *el-Muntahab*, diğeri de *Kitabu'l-Ahkâm fi'l-Helâl ve'l-Haram'dır*.¹ Bu iki eser, çağdaşı bir Sünnî fakihin eseriyle karşılaştırmalı bir tahlil ve incelemeyi fazlasıyla hak eden değerdedir. Ayrıca o, yaşadığı dönemde yer alan bazı fırkalarla ve onların görüşleriyle de ilmî olarak mücadele eden bir âlimdir. Reddiye şeklinde yazdığı risaleler, bu mücadelesinin en tipik örnekleridir. Onun yaşadığı dönemdeki fikrî akımları, zamanın düşünce ekollerini tanımak açısından da bu risaleler oldukça önemlidir. Söz konusu risaleler Zeydî araştırmacı Abdullah b. Muhammed eş-Şâzeli'nin tahkiki ile *'Mecmûu Rasâil-i İmam Hâdî ile'l-Hak Yahya b. Hüseyin'* adı ile neşredilmiştir.²

Yahya b. Hüseyin'in çevirisini yaptığımız *'Kitâbu Tefsîri Meâni's-Sünne'* adlı risalesi *Mecmû'Rasâil-i İmam Hâdî* adlı kitabın içinde yer almaktadır.³ Bu risale, Yahya'nın Sünnet'i -ki burada kastedilen büyük oranda ahkam hadisleridir- Hz. Peygamber'in şahsî görüş ve uygulamaları olarak değerlendirenlere karşı yazdığı bir reddiyedir. Bu iddiayı ileri sürenlerin kimler olduğuna dair herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Risalede dile getirilen Sünnet, Kur'an'da mücmel olarak asılları bulunan farz hükümlerin açıklamasıyla ilgili fer'î hükümlerdir. Yahya'ya

* Bu metin, Hâdî ile'l-hakk Yahya b. El-Hüseyin'in eserlerinin neşredildiği *Mecmûu Rasâil-i İmam Hâdî Yahya b. Hüseyin* (tahk.: Abdullah b. Muhammed eş-Şâzeli, Müessesetü'l-İmam Zeyd b. Ali es-Sekâfiyye-Merkazü Ehli'l-Beyt li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Ammân-Sa'de 1421/2001) başlıklı kitap içindeki *Kitâbu tefsîri meâni's-sünne* adlı risalenin (ss. 465-482) çevirisidir.

** Yani, Rasûlullah aleyhisselâmın, sünneti Allah'tan bir vahiy ve emir olarak değil de kendi nefsinden söylediğini iddia edenlere yönelik bir reddiyedir. (Müellifin diğer bir el yazması nüshada bulunan bir not).

*** Ar. Gör. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı.

1 Her iki eser de basılmıştır. *el-Muntahab* Dâru'l-Hikmeti'l-Yemâniye tarafından San'a'da 1993 tarihinde, *Kitâbu'l-Ahkâm* ise Mektebetü'l-Yemeni'l-Kubra tarafından San'a'da 1990 tarihinde basılmıştır.

2 Müessesetu İmam Zeyd b. Ali es-Sekâfiyye, San'a 2001

3 Bkz: *Mecmûu Rasâil-i İmam Hâdî Yahya b. Hüseyin*, s.465-482

göre nasıl ki Kur'an'daki mücmel farzların, asılları birer vahiy ise bunların Hz. Peygamber tarafından yapılan açıklamaları olan fer'i hükümler (furûât) de aynı şekilde vahiydir. Bir başka ifadeyle Kur'an vahiy olduğu gibi fer'i hükümleri içeren sünnet de vahiydir. Bu vahyin birincisi gece gündüz okunduğu için Kur'an diye isimlendirilmiştir, ikincisi ise Kur'an'daki sabit hükümleri açıklama, beyan anlamına geldiği için Sünnet diye adlandırılmıştır. Aslında *Sünnet-i Rasulillah* ifadesi mecazdır. Gerçekte bu ifadenin anlamı *Sünnetullah'tır*.

Hz. Peygamber'in kendisine vahiy olarak bildirilen fer'i hükümler dışında yer alan sünnetleri de vardır. Ancak bizzat Rasulullah kendi görüş ve uygulamalarını Allah'tan aldığı görüş ve uygulamalardan ayırmıştır. Haberler yoluyla bize gelen fer'i hükümlerin sıhhati ancak o hükümlerin birer aslının Kur'an'da şahit olarak bulunması ile bilinebilir. Eğer Kur'an'da aslı olmayan bir fer'i hüküm ile karşı karşıya isek o bilgi sahih değildir.

Çeviriye gelince; yazarın kimi kanaatleri eleştirilebilir, ya da daha da geliştirilebilirdi, ancak biz her ikisinden de kaçındık. Yazarın görüş ve düşüncelerini olduğu gibi okuyucuya takdim etmeyi amaçladık. Bazı yerlere alt başlıklar ilave ettik ve bunları parantezle belirttik. Parantezle belirtilmeyen alt başlıklar metnin kendisinde yer alan başlıklardır. Çeviride konunun sıkıcı olmaması ve daha iyi anlaşılabilmesi için akıcı bir dil kullanmayı tercih ettik. Metnin dili üçüncü hicri asra ait bir dildir. Yazar özellikle giriş kısımlarında edebî ve ağıdalı bir dil kullanmıştır. Konuyla direk ilgisi olmayan ve uzun bir hamdele ve salvele kısmını içeren bu bölümleri kısa bir özet halinde vermeyi uygun gördük. Lafzî tercüme yapmadık. Konunun rahatlıkla anlaşılmasını sağlayacak ve tercüme havası vermeyecek şekilde oldukça serbest bir tercüme yaptık. Yazarın sık sık yaptığı tekrarlar da çeviride serbest bir dil kullanmamızı gerekli kıldı. Çevirimizi kısmen, parça parça birlikte mütalaa ettiğimiz dostlarıma ayrıca teşekkür ederim.

Hicri üçüncü asırda bir Zeydi âlimin sünnet kavramına yaklaşımını içeren ve peygamberin konumuna dair farklı bir bakış açısını yansıtan bu çevirinin hadis araştırmalarına küçük de olsa bir katkıda bulunmasını temenni ederim.

Kitâbu tefsîri meânî's-sünne

Yazar risaleye oldukça uzun ve ağıdalı bir hamdele ve salvele ile başlamaktadır. Ardından da cihad ile ilgili ayetleri peş peşe sıralamaktadır. Bu aradaki birkaç kısa cümlesinden anlaşıldığına göre yazar, bu risaleyi cihad emri kapsamında değerlendirmektedir. Allah Teâlâ dinin emirlerini ihya kapsamında cihadi emretmektedir. Yazarın yaptığı da bir tür dinin asıllarını ihya faaliyetidir. Yani bir tür 'ilmî bir cihattır'. Yahya b. Hüseyin zikrettiği ayetlerle âdetâ böyle bir risaleyi kaleme almasının altındaki manevi sorumluluğu ve yükümlülüğü dile getirmektedir.⁴

4 İmam Yahya'nın zikrettiği ayetler şunlardır: Tevbe, 24, 39, 41, 111; Saf, 61/10, 13; Nisa, 4/95, 96

Allah'a hamd, Rasûlüne salât ve selâmdan sonra;

Bu topluluğun⁵ içinde bulunduğu duruma; görüş ve düşüncelerdeki ayrılıklara, yorumlardaki yanlışlıklara, uyum ve birlikteliğin azlığına ve bütün bunların nedenlerine baktığımızda, yapılması emredilen işlerin yapılmamakta, ihmal ve zâyi edilmekte olduğunu görürüz. Durum o kadar karışıktır ki, bu durumu belirlemek de oldukça zordur. Zira ümmetin işlerinde farklı temayüller çoğalmış, doğrudan sapmalar artmış, anlayış ve idrak azalmış, her ekolün birbirinden farklı görüşleri ortaya çıkmıştır. Ümmetin içinde bulunduğu bu durum son tahlilde birbirinden farklı görüşlerin ve faydasız uygulamaların bulunduğu bir kaostur. Bırakın ilim ve marifet ehlini, cahil kimseler bile bu boş ve faydasız durumdan nefret eder.

Bu boş ve faydasız sözler içinde en çirkin ve en câhilânesi Allah ve Rasûlü hakkında söylenendir. Bu gafil kişilere göre kulluk etmeleri için gönderilen din, hüküm koyan eski-geçmiş bir Kitâb'tan ve kendi şahsından kanun koyan bir peygamberin sünnetinden ibarettir. Onlara göre Rasûlün emrettiklerini Allah emretmemiş, Peygamberin söyledikleri ile ilgili güya Kur'an'da bir şey yokmuş. Bu iddialarını o kadar ileri götürdüler ki mezheplerinde bile bunu esas edindiler. Bu zikrettiğim şeylerden onların şunu iddia ettiklerini söyleyebiliriz. İddialarına göre Allah dini Peygamber'in eline bırakmış, peygamberin ihtiyaç duyduğu zamanlarda farz konusunda bir hüküm vermemiştir. Bu iddialarda bulunurken sanki onlar Allah'ın şöyle buyurduğunu işitmemişlerdir: *"Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık"* ⁶ *"Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."* ⁷ O kişiler aynı şekilde şu ayeti de duymamış gibiler: *"Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi? Şüphesiz bunda inanan bir kavim için bir rahmet ve bir öğüt vardır."* ⁸ Bu ayette Allah Teâlâ *"onlara yetmedi mi?"* buyuruyor. Yani indirdiği âyetlerin açıklaması, nuru, delilleri farz kılınan her konuda bir yeterliliğin olduğunu söylüyor. Şayet Allah, insanların ihtiyaç duydukları şeyi yerine getirmeyip eksik bıraksaydı, Allah, Cebrail vasıtasıyla Peygamberine gönderdiği Kitab'ında böyle hitap eder miydi? Dolayısıyla bu âyetin ifade ettiği gibi Allah Teâlâ ümmetine ve peygamberine farz olan bir takım işleri Peygamberine bırakmamış ona böyle bir görev vermemiştir. Aksine Allah Teâlâ gönderdiği din ile ilgili bir hükmü asla terk etmemiş, mutlaka onu peygamberine bir vahiy olarak bildirmiştir. Bu zikrettiğimiz deliller ümmet için kafi gelmemiş mi ki şöyle demişlerdir: Peygamberin ortaya koyduğu bütün fer'i hükümler kendi şahsından belirlediği hükümler olup Rabbinden değildir. Bu iddianın sonucu olarak Allah'ın *"Namazı kılın, zekatı verin"* ayetindeki farz kılınan namaz ve zekat da bu şekildedir. Bu topluluk zikrettiğim konuda bu iddiayı ileri sürerek Allah'a karşı küstahlık etmiştir. Onların

5 Arapça metinde ümmet lafzı geçmekteyse de müellif burada bu terim ile sünnet konusunda farklı yorum yapan kimseleri/grup kastetmiştir.

6 En'am,6/38

7 Nahl, 16/89

8 Ankebüt, 29/51

iddiasına göre namazın fer'i hükümleri Allah tarafından belirlenmemiştir, Allah Peygamber'ine namazın şeklini, hudutlarını tarif etmemiş, namazın rüku ve secdeleriyle rekatlarıyla kamil bir şekilde kılınmasını bildirmemiştir. Aksine Hz. Peygamber namaz ile ilgili bu ayrıntılı hükümleri kendi nefisinden uydurmuş, bunları kendiliğinden ümmetine sünnet kılmış, bunları kendi şahsından din kılmıştır.

Benzer şekilde zekâtın ne zaman verileceği, hayvanların zekâtının nasıl verileceği, yiyecek maddelerinin, ticaret mallarının vs... zekatlarının nasıl verileceği gibi zekâtın fûruâtı ile ilgili hükümleri de gûya Allah değil de peygamberin kendi ortaya koymuştur. Hz. Peygamber bu hükümleri kendi görüşü ile belirlemiş, bizzat kendi tercih ve ictihatta bulunmuştur. Bunlar bizzat Peygamber tarafından ümmete yüklenen farzlar imiş, Allah'tan gelen hükümler değilmiş. Bu topluluk bütün farz hükümlerde ve bu farzlarla ilgili fer'i hükümlerde hep aynı şeyi söylemiştir. Kitapta emredilen farz hükümler Allah'tandır, ancak bu farz hükümlerin, teferruatıyla ilgili hükümler, onların açıklanması Hz. Peygamber'in açıklaması olup, Allah katından değildir. Bütün bu fer'i hükümler Peygamber'in filidir, Allah'ın fiili değildir. Bu kişiler daha sonra bu fer'i hükümleri 'sünnet' diye de isimlendirdiler. Böylece Sünnet'i farz olan hükümlerden ayırdılar. Bu sözleriyle bu kişiler büyük bir vehme kapılmışlardır. Bu konuda kendi aleyhlerine olacak olan şeyin de farkına varmadıklarından dolayı bu şekilde hüküm vermişlerdir. Neticede iş büyüdü. Tehlike arttı. Biz de bu helak ve dalaletin onları kuşattığını gördük. Dolayısıyla 'sünnet' diyen kişinin bu sözünün manasını, sünnetin ne demek olduğunu açıklamayı gerekli gördük. Böylece Allah'ın Kitab'ında mücmel olarak indirilen asılların teferruatıyla ilgili hükümleri Rasullullah'ın nasıl açıkladığına dair bir izah yapma ihtiyacı hasıl oldu.

(Peygamberin Konumu)

Hz. Peygamber Allah'tan ayrı olarak kendiliğinden her hangi bir iş yapmamıştır. Nitekim Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir: *"Ben ancak Rabbinden bana vahye-dilene uymaktayım"*⁹ *"Ben kendiliğinden yükümlülük altına girenlerden değilim"*¹⁰ Bu âyet-i kerimelerden de anlaşıldığı üzere, Allah Teâlâ Peygamber'ine hüküm koyma, şeriat yapma, bir şeyi farz kılma konusunda her hangi bir yetki vermemiştir. Kitap, dinin usul ve farzlarının kaynağıdır. Bu usul ve farzların ayrıntıları ise Hz. Peygamber'e Cebrâil vâsıtasıyla bildirilmiştir. Tıpkı Kur'an'ın asıllarının ve farzlarının Hz. Peygamber'e nâzil olması gibi bu usul ve farzların ayrıntıları da Nebi aleyhisselama nâzil olmuştur.

Dinin asılları ve farzları Allah tarafından birbirinden ayrıştırılmıştır. Bu, Allah'ın kulları üzerindeki bir tasarrufudur. Allah, Kitab'ının ezberlenmesi, iyice bilinmesi gibi sebeplerle bunu böyle murat etmiştir. Bu aynı zamanda Allah'ın kulları üzerindeki yüklerini hafifletmedir. Bu yüzden usul ve fûru' birbirinden ayrıştırılmıştır. Kitap'ta mücmel olarak yer alan usul ve farzlar Cebrâil tarafından Peygamber'e getirildiği gibi aynı şekilde usullerle ilgili olarak Kitabın dışında yer

alan fûru'lar (ayrıntılı hükümler) da Cebrâil tarafından Hz. Peygamber'e getirilmiştir. Böylece usul ve fûru' tüm hükümlerin hepsi Allah'tan gelen bir vahiydir. Hz. Peygamber kendisine bildirilen her iki vahyi de olduğu gibi ümmetine tebliğ etmiştir. Dinin Allah tarafından vazediliş şekli böyledir. Dinin bu şekilde vazedilişinde Hz. Peygamber'in herhangi bir ihtiyârı söz konusu değildir. Hz. Peygamber ümmetine ancak Allah'ın emrettiği ve yasakladığı şeyleri bildirmiştir.

Namaza ve Zekâta İlişkin Ayrıntılar

Yukarıda ifade ettiğimiz hususa Allah Teâlâ'nın şu âyetini örnek göstererek biraz daha açıklama getirebiliriz. Âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: "*Namaz kılın, zekat verin*"¹¹ Bu iki lafız, yani namaz ve zekat, Kur'an'da birlikte zikredilmiş ve her ikisi de kesin-mutlak bir ifade (Mücmel) ile anılmıştır. Namaz kelimesi genel bir ifade ile zikredildiği için bu ifadeden namazın az ya da çok da kılınabileceği şeklinde iki ihtimalli bir anlayışın doğması imkan dâhilindedir. Ancak daha sonra Allah Teâlâ Cebrâil'in lisanıyla -ki Kur'an'ı da onun lisanıyla indirmiştir- ögle namazını dört, ikinci namazını dört, akşamı üç, yatsıyı dört, sabah namazını da iki rekat olarak belirlemiştir. Böylece Allah Teâlâ Peygamberine Kur'an'da genel olarak emredilen namazın ayrıntılarını açıklamış, namazı ayrıntıları bilinmez bir durumda bırakmamış ve Hz. Peygamberi ayrıntıları bilinmeyen namaz emri karşısında ne yapacağını bilemez bir duruma düşürmemiştir.

Yine aynı şekilde Allah Teâlâ'nın "*zekat verin*" şeklindeki genel (mücmel) ve kapalı olan emrine, zenginlerin de fakirlerin de dâhil olma ihtimali söz konusudur. Aynı şekilde zekat verilecek malların insanların bütün paraları, koyun ve develeri şeklinde anlama ihtimali de vardır. İster bin koyunu olan olsun, ister bin ölçek, ister bin dinar buğdayı olan olsun hepsinden aynı şekilde zekâtın tahsil edilebileceği ihtimali söz konusudur. Zira Allah Teâlâ "*onların mallarından kendilerini temizleyip arındıracak olan zekatlarını al*"¹² âyetinde de kimlerden ve ne miktarda zekat alınacağına dair herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bu ilâhî emrin ardından Allah Cebrâil'in lisanıyla zekat verilmesi gerekli olan malın ne olduğunu, ne miktar zekat verileceği ve ne zaman verileceği ve kimlerin vereceği konularında ise ayrıca bir açıklama getirmiştir. Hayvanların yaşlarına varıncaya değin kimin ne vereceği veya vermeyeceği ve nasıl vereceği, hangi miktarda vereceği gibi konular ayrıntılı bir şekilde Hz. Peygamber'e Allah tarafından bildirilmiştir.

Diyete İlişkin Ayrıntılar

Diyet konusunda nâzil olan âyetin de namaz ve zekata benzer şekilde mücmel olduğunu görürüz. Allah Teâlâ diyet konusunda şöyle buyurmuştur: "*Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kısas edilir. Ancak öldüren kimse, kardeşi (öldürülenin vârisi, velisi) tarafından affedilirse, aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemek ve güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra tecavüzde bulunana elem dolu bir azap vardır*"¹³

11 Mücadele, 58/13

12 Tevbe, 9/103

13 Bakara, 2/178

Görüldüğü gibi âyette 'eğer affedilirse' ifadesine yer verilmiştir. Yani bununla maktûlün ailesinin kısıstan vazgeçip diyete razı olması murat edilmiştir. Nitekim kâtili affedip diyeti kabul eden aileye diyetin ödenmesini Allah Teala emretmiş, "ailesine verilecek bir diyet" ¹⁴ ayetinde belirtildiği üzere hata ile öldürmelerde diyeti vacip kılmıştır.

Başka bir yerde ise; "yaralar da kısasa tâbidir" ¹⁵ buyrulmaktadır. Kasten yaralamalarda ise kasten öldürmelerdeki gibi kısas cezası gerekli görülmüştür. Hata ile yaralamada ise hata ile öldürmedeki gibi diyet gereklidir. Bütün bunlar, Allah'ın Kitab'ında mücmel olarak zikredilmiş, konunun ayrıntılarına ve açıklamalarına temas edilmemiştir. Açıklamalar Peygamberin vâsıtası ile yapılmıştır. Buna göre, eğer diyet altın cinsinden verilecekse diyet miktarı bin miskal altın, dirhem cinsinden ödenecekse on bin dirhem, koyun cinsinden ödenecek ise diyet miktarı iki bin koyun, sığır üzerinden ödenecek ise iki yüz sığır, deve üzerinden ise yüz deve belirlenmiştir. Sonra bunu Peygamber'in diliyle bir hüküm olarak belirlemiştir. Hz. Peygamber'in bu miktarlarda Allah'dan aldıklarını en güzel açıklama ve bunu uygulama dışında asla başka şey yapmamıştır.

Ferâiz ve mirâs konularında da benzer şekilde Allah Teâlâ bazı şeyleri açıklamış, bazı ayrıntıları da peygamberinin lisanıyla bildirmiştir. Bütün helal ve haram ile ilgili hükümlerde aynı şey yapılmıştır. Bu yüzden Rasulullah'ın helal olduğunu söylediği bir şeyi haram kılmak, ya da haram olduğunu bildirdiği bir şeyi de helal yapmak asla caiz değildir. Ümmetine farz kıldığı bir takım hükümleri değiştirmek ve onu noksan görmek ve onlara ilavede bulunmak caiz değildir. Bütün bunları noksan veya ziyade kabul etmek mümkün değildir. Çünkü bunların hepsi Rasulullah'dan değil bilakis Allah'tandır. Rasulullah aleyhisselam Allah'ın emrine ne bir ilavede bulunmuş, ne de onun emrinden herhangi bir şeyi eksik bırakmıştır. Bilakis kendisine tevdi edilen emâneti bihakkın yerine getirmiştir.

Her kim Rasulullah'ın haram ve helal olarak ortaya koyduğu şeylere Allah'dan değil de bizzat onun ortaya koyduğu sünnettir derse hem Allah'a hem de Hz. Peygamber'e karşı cahillik atfetmiş olur. Zira Allah c.c bu gibi şeylerden çok yüce ve münezzehtir. Ya da bir kimse Allah Peygamber'ine kendi nefsinden bir takım hükümler söylemesi konusunda yetki verdiğini ya da din konusunda herhangi bir şeyi farz kılabilirken izni verdiğini söylese de aynı şekilde Allah'a karşı cahillik atfetmiş olur.

"Onu sünnet kıldı" diyen kişinin bu sözünün manasına gelince; bu sözün anlamı 'onu açıkladı, ortaya çıkardı, gizliliğini giderdi, onun Allah'dan geldiğini zikretti, onu kendisi ortaya çıkarmadı, kendi nefsinden uydurmamış demektir.

Bunun delili şudur: Hz. Peygamber İslam dini ve onun ahkâmı konusunda daha önceden bir bilgiye sahip değildi. Allah Teala kendisini Peygamber olarak seçti ve ona vahiyde bulundu. Dünya yaratılmadan önce büyük küçük ne var-

14 Nisa,

15 Mâide, 5/45

sa her şey Allah'ın ilminde mevcut idi. İslam ve onun hükümleri farzları, hepsi Peygamber'in gönderilmesinden önce Allah'ın ilminde var olan hakikatler idi. Peygamberin gelişiyile bunlarda bir artış olmadı. Bilakis Allah Teâlâ kendisine Peygamberlik görevini verdikten sonra o, bütün bu ahkamı, farzları, hudutları Allah katından ümmetine bildirdi ve Allah, nebisi ve onun ümmeti için seçtiği dini diğer dinlere üstün kıldı.

Durum böyle olunca Hz. Peygamber'in Allah katında olan bu ilmi kendiliğinden ortaya çıkarması düşünülemez. Dinin ahkamını, farzlarını ve onların açıklamasını, nasıl yapılacağına dair bilgileri Hz. Peygamber'in kendiliğinden ortaya çıkarması mümkün değildir. Eğer Rasulullah bütün bu ahkamı kendi aklından çıkardı, aklı ile istidlal etti dersen, bundan daha çirkin ve daha cahilce bir söz olmaz. Hz. Peygamber Allah'ın gaybında gizli olan bir ilme nasıl muttali olabilir? Bu asla mümkün değildir. Hiçbir mahlukat gaybı bilemez ve kendisinden gizlenmiş olan bir takım hakikatleri anlayamaz.

Allah'ın tevfiğiyle bildi dersen; bu, tevfiğin geçerli olacağı bir alan değildir. Araştırmayla, başarıyla elde edilebilecek bir şey değildir. Bu tevfik ve tahkik alanı değildir. Bilakis bu alan Allah Teâlâ'nın farzları, emirleri, yasakları, cezaları, fiilleri, itaat eden kullarına vaad ettiği sevapları, isyan edenlere cezasını içeren bir alandır. Tefvik bu farz alanların dışındaki alanlarda olur. Ama Allah'ın şeriatı, onun ahkamı, müslümanların kullukla ilgili fiilleri ancak Peygamberlerin tebliği ile olabilecek bir şeydir. Bütün milletlere ve bütün dinlere peygamberler bu getirdikleri ahkam ile ihticac ederler.

Bütün bunlardan dolayı bizim dediğimizin doğruluğu ortaya çıkar. Bütün fer'i hükümler, açıklamalar Allah'tan melek vasıtasıyla Peygamber'ine olan bir vahiyden ibarettir. Tıpkı Kur'an'ı melek vasıtasıyla vahyettiği gibi bu ahkamı da vahyetmiştir. Ahkamın asıllarına ve ümmeti Muhammedin ortaya koyacağı kulluğa ancak fer'i hükümlerle ulaşılabilir Dinin furuları usulleri gibidir. Kitapta mücmel olarak belirtilen asıllar-temeller furular gibidir. Hz. Peygamber dinin mücmel olan asıllarını bilmeye ihtiyaç duyduğu gibi onların furuları olan açıklamalarına da aynı şekilde ihtiyaç duymuştur. Çünkü furu ameldir. Amel imandır. Zira iman hakkında Emirul Mü'minin Hz. Ali şöyle demektedir: İman dil ile ikrar, yerine getirilen amel ve akıl ile idrak ve irfandan ibarettir. Furu'lar amellerin ve imanın asıllarıdır. Furuun durumu Kitap'taki mücmel hükümlerin durumu gibidir. Furu' ile usuller arasında her hangi bir ihtilaf söz konusu değildir.

Bu söylediklerimize başka bir delil de şudur: Allah Teâlâ Kitab'ın mücmel hükümlerini Peygamberi'ne indirdiği gibi onun açıklamaları olan fer'i hükümleri de Nebisine indirmiştir. Nitekim ayet-i kerimede şöyle buyrulmuştur: "Daha evvel Kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, doğru yola eristireceğimiz bir nur kıldık. Sen böylece kullarımızı doğru yola iletirsin"¹⁶

Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ haber veriyor ki Nebi aleyhisselam mücmel olan Kitabı bilmiyor, aynı zamanda iman olan furu da bilmiyor. Nitekim bununla ilgili ayette de şöyle denilmektedir: "Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup ta yola iletmedi mi"¹⁷

Allah Teâlâ bu ayette 'dâllen' kelimesi ile Peygamber'inin dinin şeriatını, Kitab'ın mücmelini ve furûunu bilmediğini ifade ediyor. Hz. Peygamber öğle namazının kaç rekat olacağını bilmiyordu. İkinci namazının kaç rekat olacağını bilmiyordu. Müslümanların mallarından ne kadar zekat alınacağını bilmiyordu. Farz kılınan zekat miktarını bilmiyordu. Ne zaman farz olacağını vs..bilmiyordu. O, bütün bunlardan habersizdi. İşte âyet-i kerimede geçen 'dâllen' kelimesi bu konularda bilgisi yoktu anlamındadır. İşte bu yüzden Hz. Peygamber bu zikredilenleri Allah'ın kendisine öğretmesiyle bilebildi ve ümmetine Allah'ın emrettiği şeyi farz kıldı. Mükelleflere Allah'ın emretmediği her hangi bir şeyi emretmedi.

Eğer cahillerin dediği gibi Hz. Peygamber bütün bu fer'i hükümleri Allah'dan değil de kendi nefsinden ileri sürmüş olsaydı, bütün farzları kendinden farz kılan olurdu. Allah'dan başka ahkam koyan olurdu. Eğer kendiliğinden böyle yapsaydı, o zaman kendisine kulluk edilen olurdu. Haşa Rasulullah bundan münezzehtir. Zira ümmet bu şeriat ve bu furûat ile, bu ahkam ve bu helal ve haramlar ile yalnız Allah'a kulluk etmektedir.

Eğer Hz. Peygamber cahillerin dediği gibi fer'i hükümleri ortaya koyan bir müteferri, helaller belirten helal koyucu, haramları söyleyen bir haram kılıcı, farzları belirten bir emredici olsaydı Allah'tan başka kendisine de kulluk edilirdi. Bu ise Allah'a karşı bir küfürden ibarettir. Allah ve Rasulü bu iftiraldan beridir, çok âli ve yücedir. Aksine Allah kullarına dinin ahkamını emredici bir âmir, helal koyucu bir muhallil, haram kılıcı bir muharrim, farz kılıcı bir müfteriz, fer'i hükümleri açıklayıcı bir müteferri'dir. Peygamber'ine ise düşen Allah'dan aldığı tüm bu ahkamı asıl ve furularıyla olduğu gibi ümmetine tebliğ etmekten başka bir şey değildir.

Yapmanın Günaha Girmeyeceği Sünnet

Rasulullah'ın haram dediği bir şeye helal demek caiz olmadığı gibi, onun helal dediği bir şeye haram demek de caiz değildir. Veyahut onun mahzurlu dediği bir şeyin öyle olmadığını söylemek de caiz değildir. Çünkü bütün bunlar Rasulullah'ın kendi şahsından değil Allah Teala tarafından bildirilmiş hükümlerdir. Rasulullah bu hükümleri Allah'ın emri ile bildirmiştir. Zira Rasulullah Allah'ın farz kıldığı bir şeyin üstüne çıkamaz. Onun tarafından emredilen şeyler ümmetinin yerine getirmesi gerekli olan şeylerdir. Şayet bu hükümler yerine getirilmez veya eksik bırakılırsa cezayı ve azabı gerektirir. Dinin emri olarak yapılmasını istediği şeyi yapmak da büyük bir mükafat ve sevaba vesile olur. Bütün bunlar emir ve yasaklar hepsi Allah'tandır, Rasulullah'ın kendisinden değildir.

Bütün bu zikrettiğimiz helal ve haramlar Allah tarafından belirlenmiştir. Bu hükümler Rasulullah'ın kendiliğinden ortaya koyduğu hükümler gibi değildir. Onun Allah katından bildirdiği hükümlerin terk edilmesi cezayı gerektirirken, kendi nefsinden ileri sürdüğü hükümler ise böyle bir cezayı gerektirmez. Örneğin, Hz. Peygamber'in sünnet kaldığı vitir namazı, turnakların kesilmesi, başın traş edilmesi, ağız ve dişlerin temizlenmesi, sakal bırakılması, bıyıkların kısılması gibi davranışlar Rasulullah'ın kendi nefsi tarafından ortaya konan ve terk edilmesi herhangi bir cezayı gerekli kılmayan sünnetlerdir. Bunların dışında Rasulullah'ın ibadetlere, namazlara fazladan kendiliğinden ilave ettikleri de bu kategoridedir. Farz namazların dışında kaldığı sünnetler, ümmetinden sâdır olan hatalar sebebiyle onları terbiye maksadıyla verdiği bazı tazir cezaları da aynıdır.

Ümmet tarafından işlenen suçların dört boyutu vardır:

1. ³ Allah tarafından had cezası gereken suçlar: Bunlar Allah'ın Kitab'ında bizzat isimlendirilmiş olan cezalardır. Zina edenlerin darb edilmesi, hırsızın elinin kesilmesi, iftira edene uygulanan had vb. gibi...
2. Cebail'in Rasulullah'a bildirdiği bazı suçlara ait cezalardır. İçki içene uygulanan had cezası gibi.
3. Kulların davranışlarından kaynaklanan bazı suçlara verilen cezalar: Örneğin, bir adamın bir kadını öpmesi gibi suçları Rasulullah kendi takdiri ile cezalandırmıştır.
4. Ne Allah tarafından, ne de Rasulullah ve ne de ondan sonra gelen devlet başkanları tarafından herhangi bir ceza gerektirmeyen, insan vicdanında karşılığını bulan, 'lemem' denilen, kasıtsız olarak işlenen suçlardır. Kasıtsız bir şekilde kadınlara bakmak, kasıtsız bir şekilde kadınlarla ihtilat halinde olmak vb davranışlar gibi..Bunlar Halika karşı bir cüretkarlığı içermeyen, faili için de herhangi bir uyarı ve kınamayı gerektirmeyen işlerdir. Bunlar kasıtlı olarak yapılan bir isyan kategorisinde değildir, aynı zamanda haram olan bir şeyi helal görme gibi de değildir. Allah'ın Kitabı'nda da zikrettiği 'lemem'in anlamı da işte budur.

Rasulullah'ın muhkem olan farzlarla ilgili kendi nefsinden açıklamalar getirdiğini, şeriatın ahkâmı ile ilgili kendi şahsından hüküm koyduğunu iddia edenlere karşı ileri sürülecek olan delillerden biri de şudur: Şöyle bir soru sorsak; Allah'ın fiili nedir? Allah'ın fiili Nebisinin fiili midir, Nebinin fiili de Allah'ın fiili midir? Allah'ın birliğine inanan kimse bu soruya 'Hayır' diye cevap verecek ve diyecektir ki; Allah'ın fiili Muhammed'in fiilinden ayrıdır ve Muhammed'in fiili Allah'ın fiilinden ayrıdır.

O zaman şöyle denir; Muhammed aleyhisselamın ortaya koyduğu fer'i hükümler, farzlar, kanunlar, kullara emrettiği şeyler hepsi Muhammed aleyhisselamın kendi fiilidir. Buna 'evet' denirse o zaman denilir ki; şayet Rasulullah Allah'tan ayrı olarak ümmetine bir takım farzları bildiren farz kâlici, bir hüküm koyucu ise Rasulullah'ın fiili Allah'ın fiilinden ayrıdır. O zaman Muhammed aleyhisselam

Allah'tan ayrı olarak, emirleri yerine getirilen bir Mabut olmuş olur. Çünkü farz Allah'tan değil, Muhammed'dendir.

Ümmet içinde tevhid ve irfan ehli hiç kimse böyle bir şey söyleyemez. Hiç kimse Allah'a kulluğu reddedemez. Ümmet bütün hükümlerin Allah'tan geldiğine ve Müslümanların başkasının değil sadece Allah'ın kulları olduğuna inanır. Allah'ın farz kıldığı davranışlar başkasından değil Allah'tandır. Zira kulların kulluğu farz kılan kişinin emrettiği farzları yerine getirmekle ancak sahih olur. Bir kimse için şeriat, fer'i hükümler, ve onların açıklamaları sabit olunca farzlar da sabit olmuş demektir. Bir kimse için farzlar sabit olunca kulluk da sabit olmuş olur. Kullar farz olan ve sabit olan hükümleri yerine getirirler ki kulluk ancak bunları yerine getirmekle sahih olur. Diyanet bu farzların ve sabit hükümlerin yerine getirilmesi ile gerçekleşir. İşte bu delil, Allah'ı layıkıyla ve kemaliyle bilen ve bütün bu söylenenlerin manalarını derin derin düşünenler içindir. Hamd olsun alemlerin Rabbına, selam olsun gönderilen elçilerine...

Batıl ehline söylenecek bir diğer delil de şudur: Şayet Rasulullah onların iddia ettiği gibi Allah'tan ayrı olarak bir takım fer'i hükümleri kendi şahsından ümmetine emretmiş olsaydı o takdirde o kendi nefesine kulluk eder olurdu. Halbuki Rasulullah Allah'a kulluk eden kulların ilkidir. Dini Allah'a has kılan muhlislerin ilkidir. Hem farzları hem de bunların açıklaması olan fer'i hükümleri hakkıyla yerine getirenlerdendir. Farz kılan Mabut'tur başkaları değil. O da yüce olan Allah'tır. O Allah ki meleklerine, enbiyalarına, kullarına, ins ve cinne farzları emreden Allah'tır. Rasulullah Allah'ın emrettiği bu farzlardan ve fer'i hükümlerden asla teberri etmemiş, onları yerine getirmiş ve bu emirlerden sorumlu olmuştur. Nitekim bir delil olarak Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: "Ey Muhammed onlara bir âyet getirmediğin zaman alay ederek derler ki: 'onu da bir yerlerden derleyip toplasaydın ya' De ki: 'Ben ancak Rabbinden bana vahyedilene uymaktayım. Bu (Kur'an ayetleri) Rabbinizden gelen basiretlerdir. İman edecek bir topluluk için bir hidayet kaynağı ve bir rahmettir' ¹⁸

Şayet biri şöyle dese: Sünnet'in manası nedir? Kitap ve Sünnet'e çağıran kişinin davetteki çağrı neyi ifade eder?

Denir ki; Kitap ve Sünnet'e davet Kitabın asıllarına, mücmellerine, ayetlerine, o asılların ayrıntılarına, furûya, apaçık hükümlere, şerîata, farz kılınan taat ve ibadetlere davet demektir.

Kitap

Kitap Allah'ın vahyinin bir parçası, sünnet de yine onun vahyinin bir diğer parçasıdır. Hükümlerin asıllarının bulunduğu vahiy Kur'an diye isimlendirilir. Çünkü, asıllar için Kur'an imamdır, rehberdir. Allah'ın vahyinin farzlarını oluşturan diğer ikinci kısım ise sünnet ve burhan diye isimlendirilir. Birinci kısım vahiy gece gündüz okunduğu için onun Kur'an diye isimlendirilmesi daha uygundur. Zira Kur'an vaciplerin, kendisi ile ibadet edilen derslerin okunmasını içerir. Furu

kısmına dahil olan müteşabih ve mücmel âyetlerin açıklamasını ihtiva eden vahyin ikinci kısmının 'Sünnet' diye isimlendirilmesi de dil bakımından daha uygundur. Çünkü, sünnetin anlamı hüccet için gerekli olan şeyleri açıklamaktır. Arabin dilinde kelimenin anlamı böyledir: Arap dilinde '*senne fulanın sünneten*' denildiği zaman '*bir işi açıkladı, hayra hükmetti*' anlaşılır. Bunun anlamı ise o şeyin yapılması, ona uyulması ya da ondan kaçınılması demektir. '*senne Rasulallah keza ve keza*' diyen kişinin sözünün manası da böyledir. Bu söz ile o kişi Rasulallah'ın Allah'tan getirdiği şeyleri açıkladığını, ortaya çıkardığını murat eder.

Sünnet

Sünnet, açıklanan hükümler (ahkam mübeyyene), ayrıntıları belirtilen farzlardır (el-Ferâiz el-Mufasssale). Bu açıklamalar ve ayrıntılar Rasulallah'ın kendisinden değil Allah Teala'dandır. Tebliğin ve o tebliğin yerine getirilmesi ile alakalı olan nasihat ve öğüt verme dışında Hz. Peygamber'in bir görevi yoktur. Sünnet aslında Sünnetullah'tır. Sünnet kelimesinin Rasulallah'a nispet edilmesi hakiki anlamda değil mecâzî anlamdadır. Çünkü sünneti o tebliğ etmiş ve Allah'tan o getirmiştir, bu yüzden ona nispet edilmiştir ama bu nispet mecâzî bir nispettir. Bu durum, Kur'an için '*Muhammed'in Kitabı*', İncil için '*İsa'nın Kitabı*', Tevrat için '*Musa'nın Kitabı*' denilmesi gibidir. Nitekim Allah Teâlâ Kitab'ında böyle ifade etmiştir: "*Bundan önce bir rehber ve rahmet olarak Musa'nın Kitabı da vardı. Bu ise onu doğrulayan Arap diliyle indirilmiş bir Kitap'tır*"¹⁹ Allah Teâlâ Tevrat'ı '*Musa'nın Kitabı*' diye isimlendirmiş ve ona nispet etmiştir. Halbuki gerçekte Tevrat Hz. Musa'ya indirilmiş olan Allah'ın Kitabı'dır. '*Rasulallah'ın sünneti*' sözünü söyleyen kişinin bu sözü de aynı bu şekildedir ve bu tabir ile '*Allah'ın sünneti*' murat edilmiştir. '*Allah'ın Sünneti*' ifadesinin anlamı '*Allah'ın farzı, onun hükmü ve dini ile ilgili açıklaması*' demektir. Nitekim Allah Teala şöyle buyurmuştur: "*Bu, Allah'ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur. İşte orada inkarcılar hüsrana uğradılar*"²⁰ Allah Teâlâ bu âyette '*sünnetullah*' sözü ile '*Allah'ın yaratılmışlar ve onların işleri hakkındaki sözlerini ve fiillerini*' murat etmiştir.

Her kim '*Rasulallah'ın sünneti*' ifadesi hakkında bizim bu söylediklerimiz dışında bir şey söyler ve bu ifadede kullanılan sünnetin Allah'tan değil de Rasulallah'tan kaynaklandığını, ondan geldiğini vehmederse yanlış yapmış, cahillik etmiş, Allah'ın sözünün anlamını değiştirmiş, Rasulallah'a büyük bir iftirada bulunmuş olur. Bu ise Allah hakkında söylenen sözlerin en çirkinidir.

Sünnet, Allah'ın Kitabı ile asla çelişmemiştir. Allah'ın Kitab'ında yer alan bir hükmü, bir emri, bir yasağı, bir haberi, ortadan kaldırma, mensuh bir ayeti reddetme, sabit olan bir âyeti nesh etme, müteşabihi muhkem kılma, muhkem olan bir şeyi değiştirme gibi noktalarda asla sünnet Allah'ın Kitabı ile çelişmemiştir. Bilakis, bize ulaştırılan ahkam konularında bizâtihi kendisi muhkemdir. Ayrıntılı hükümleri açıklayandır. Kitabın muhkemi buna şahittir. Ve başka pek çok sebepler sünnetin Allah katından olduğunu ortaya koyar.

19 Ahkaf, 46/12

20 Mü'min, 40/85

Ahkam konusunda Rasulullah'tan rivayet edilen ve kendisine sünnet denilen şeye; şayet Allah'ın Kitabı şahitlik etmiyorsa ve Allah'ın Kitabında o rivayetin aslı ile ilgili mufassal veya mücmel veya sabit bir âyet bulunmuyorsa o rivayet edilen hüküm Allah'tan değildir. Allah'tan olmayan bir şeyi Rasulullah ise söylememiştir. Rasulullah'ın söylemediği ve Allah'tan geldiği konusunda hükmetmediği bir şey ise Rasulullah'tan değildir ve o sünnet değil bilakis sünnetin zıddı olan bir şeydir. Ondan olmayan bir şeyi dinde ona nispet etmek ise asla caiz değildir.

Kitabın âyetleri, hükümlerin anasıdır, sünnetler ise o hükümlerin detaylarıdır. Kitabın anası olan ümmühât, muhkem âyetlerdir. Mufassal olan yani detaylandırılmış olan hükümler bu muhkem âyetlere atfedilir. Muhkemler Rasulullah'tan ayrıntı hükümler içeren sünnetlerle ilgili rivayetlerin şahitleridirler. Bu konuda Rasulullah şöyle buyurmuştur: *"Benden önce gelen Peygamberlere yaptıkları gibi benim hakkında da yalan sözler söyleyeceklerdir. Benden rivayet edilen sözleri Allah'ın Kitabı'na arz edin. Allah'ın Kitabı'na muvafık olan sözüm bendendir, onu ben söylemişimdir. Allah'ın Kitabı'na aykırı olan ise benden değildir ve onu ben söylememişimdir"*²¹ Rasulullah kendisinden rivayet edilen hükümler konusunda Allah'ın Kitabı'na muvafık olanların kendisinden olduğunu ve onun Allah katından olduğunu belirtmiş; ancak, Allah'ın Kitabı'na muhalif olanın ise kendisinin Allah'tan getirdiği sünnet olmadığını ifade etmiştir. Çünkü gerek sünnet gerekse Kur'an birbiriyle çelişmez bilakis birbiriyle müttefiktir. Rasulullah'ın kendisinden gelenler ise Allah'a nispet edilemez. Nitekim Rasulullah aleyhisselam Allah'ın Kitabı'na aykırı olan veya kendi nefsinden söylediği şeyleri bizatihi açıklardı. Örneğin, veda haccından dönüşte Cuhfe mevkiinde bir dede kendisine şöyle sordu: Torunum öldü onun malından bana bir hisse var mıdır? Rasulullah evet senin için 'altı da birini alma' hakkın var' buyurdu. Yaşlı adam dönüp gittikten sonra Rasulullah onun ilerlemiş yaşına ve çaresizliğine acıdı ve tekrar çağırıp kendisine 'sana bir altı da bir daha var' dedi. *Ancak bu ikinci altı da bir benden sana bir ikramdır* buyurdu.

Rasulullah kendisinden olan ile Allah'tan olanı birbirinden ayırır ve bu durumu beyan ederdi. Nitekim *'ikinci altı da bir benden sana ikramdır'* ifadesinde ilk altı da birin Allah'tan bir hüküm olduğunu anlıyoruz. Rasulullah kendi işi ile Allah'ın işini birbirinden ayırmış ve bunu beyan etmiştir. Amacı ümmetinin Allah'ın dini konusunda herhangi bir karışıklığa düşmesini önlemektir. Rasulullah her işinde ister ümmetini te'dib maksadıyla yaptığı işler olsun, ister onların yönetilmesi ile ilgili işler olsun hepsinde aynı hassasiyeti gösteriyor ve kendi görüşü ile Allah'tan olanı birbirinden ayırıyor ve bunu beyan ediyordu.

Rasulullah'ın merkebi atla çiftleştirmeyi çirkin görmesi de bu gibi işlerdendir. Nitekim o, Hz. Ali'ye bunu sormuş, Ali de 'merkepleri atlarla çiftleştiriyoruz ve katırları elde ediyoruz' diye cevap vermişti. Hz. Peygamber de 'bunu ancak bilmeyen kişiler yapar' buyurmuştu. O bunu Allah'tan bir emir olarak değil tamamen

21 Bu hadis hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzu*, İnsan Yayınları, İstanbul 1998.

kendi ihtiyârı ile söylemişti. O hayvanların kendi cinsleriyle çiftleştirilmesini arzu ediyor, bunun dışındaki çiftleştirmeyi hoş görmüyordu. Bu onun tercihi idi.

Yine benzer şekilde Rasulullah'ın Allah'tan değil de kendi re'yi ve isteği ile yapılmasını istediği sünnet kıldığı şeylerden bir diğeri de farz namazların ardından kıldığı nafilâ namazlardır. O bu gibi ibadetlerle Allah'tan bir fazilet ve fazladan bir lütuf ve ihsan talep ediyordu. Bütün bunlar kendisinin hoş gördüğü şeylerdi. Allah'tan bir farz değildi. Terk eden kişi için de Rabbisine karşı bir nankörlük söz konusu değildi. Çünkü farz ile nafilâler arasında açık bir fark vardır. Alimlerin çoğu bunu bilirler ki bu gibi ibadetler kullar üzerine gerekli vacip ibadetler değildir. Bu gibi ibadetleri yapanlar ise bereket ve hayır almış, fazilet elde etmiş olurlar, terk edenler ise günahkar olmazlar ve bu durum onların Rasulullah'a bağlılıklarına da herhangi bir hâlel getirmiş olmaz.